

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБ ФАН ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЎҚУВ ФАОЛИЯТИ УЧУН ИЖОБИЙ БАРҚАРОР МОТИВАЦИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Ҳанифа Бердиева

Сурхондарё вилоят ХТХҚТМОҲМ, кафедра муdiri

E-mail: berdiyeva_hm@inbox.uz

АННОТАЦИЯ

Мақолада ўқувчиларнинг ўқув фаолиятига ижобий мотивацияни шакллантириш асосида таълим ютуқларига эришишнинг ўзига хос хусусиятлари очиқ берилган. Таълим жараёнида таълим мотивлари ҳақида назарий ва амалий фикрлар билдирилган.

Калит сўзлар: талаба, мотив, ўқув фаолияти, педагогик ҳолат, педагогик феномен

ABSTRACT

The article reveals the specifics of achieving educational achievements based on the formation of positive motivation of students for educational activities. Theoretical and practical views on the motives of learning in the educational process are expressed.

Keywords: student, motive, educational activity, pedagogical state, pedagogical phenomenon.

КИРИШ

Мактаб таълими бугунги кунда инсон таълимининг энг узоқ босқичини ифодалаб, индивидуал муваффақият учун ҳам, бутун мамлакатнинг узоқ муддатли ривожланиши учун ҳал қилувчи омиллардан биридир. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятига ижобий мотивациясини шакллантириш таълим тизимининг асосий вазифаларидан бири бўлиб, халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш мақсадли дастурида ўз аксини топган.

Бугун мамлакатимизда "Замонавий мактаб" миллий таълим ташаббуси лойиҳаси доирасида илғор халқаро тажрибани ҳисобга олган ҳолда намунавий лойиҳалари бўйича рўёбга чиқариладиган умумтаълим муассасалари учун қуйидагилар ишлаб чиқилди ва тасдиқланди:

ўқитишнинг махсус таълим стандарт ва дастурлари;

ўқув жараёнини ташкил этиш бўйича алоҳида талаблар;

мослаштирилган ўқув адабиётларининг рўйхати;

тегишли даражани аниқлаш мақсадида умумтаълим муассасаларини баҳолашнинг тартиби;

Миллий таълим тизимидаги устуворликларнинг ўзгариши, педагогик жараён иштирокчиларининг субъект ва субъектлар ўзаро таъсирининг шартларини излаш ўқувчиларнинг ижобий барқарор мотивациясини ривожлантиришнинг энг муҳим вазифасини кўяди. Компетенциявий ёндашувга асосланган янги таълим стратегияси асосида ўқув жараёнининг субъектив компонентида қизиқиш тобора ортиб бораётганида, таълим натижасига ва ўқувчи шахсий тақдирини белгилаш жараёнига бўлган муносабат ўзгарди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ.

Ўқувчилар дунёқараши ва маданиятини ривожлантиришда ижтимоий мотивнинг педагогик жиҳатлари Р.Сафарова, Д.Темиров, С.Бабажанова, Ш.С.Шарипов, Б.Зиёмухаммадов, М.Очилов,. Н.Муслимов, ўқувчиларда ижтимоий фаоллик ҳамда креативликни ривожлантиришда ўқув мотивнинг дидактик имкониятлари О.Мусурмонова, Э.Ғозиев, Б.Адизов, С.Давлетшин, У.Маҳкамов, М.Абдуллаева, каби мамлакатимиз етакчи олимларининг илмий изланишларида тадқиқ этилган.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатлари олимларидан И.П.Лодласый, А.Т.Цветкова, Г.А.Бокарева, В.С.Ильга, З.П.Шабалина, Г.И. Щукинанинг тадқиқот ишларида коммуникатив компетенция ва мулоқотнинг ижтимоий-психологик масалалари ёритиб берилган.

Фалсафий ва психологик-педагогик адабиётларни таҳлил қилиш, мактаблар тажрибасини ўрганиш қуйидаги қарама-қаршиликларни аниқлади:

замонавий маҳаллий мактаб ўқув жараёнининг педагогик жараён иштирокчиларининг субъект-субъект муносабатларига йўналтирилганлиги ва ўқувчиларнинг таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивациянинг намоён бўлиши учун ижтимоий ҳодиса ўртасида ўқувчиларнинг ўқув фаолияти учун ўз-ўзидан пайдо бўлган мотивнинг кўплаб намоёнлари;

ижобий барқарор мотивацияли ўқувчиларга бўлган талаб ва ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш дастурларининг йўқлиги;

ўқитувчиларни ўқув жараёнида мактаб ўқувчиларига ўқитишнинг шахсга йўналтирилган ва тизимли фаолиятига йўналтириш ва мактаб педагогик амалиётининг ҳақиқий шароитида модельнинг йўқлиги.

Бу қарама -қаршиликлар тадқиқот муаммосини белгилаб берди, унинг моҳияти модельни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш самарадорлигини таъминлайдиган шартларни аниқлаш.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бугунги кунга қадар ишлаб чиқилган назарий тадқиқотлар ва мактаб тажрибаси шуни кўрсатадики, мотивация - бу турли мотивлар, мотивлар, эҳтиёжлар, қизиқишлар, интилишлар, мақсадлар, интилишлар, мотивацион муносабат ёки мойиллик, идеаллар ва бошқалар. кенг маъно умуман хулқ - атворни белгилашни назарда тутди. Психологик ва педагогик тадқиқотларда мавжуд бўлган ижобий барқарор мотивациянинг моҳияти ҳақидаги хулосаларни ўрганиш ва умумлаштириш тадқиқот жараёнида қўлланилган асосий таърифни шакллантиришга имкон берди.

Ижобий барқарор мотивация-бу ўқувчининг ўқишга фаол, шахсий тарафкашлик муносабатини белгилайдиган, унга ҳал қилишнинг умумлаштирилган усуллари ўзлаштирган ҳолда, унинг эҳтиёжлари ва манфаатларини қондиришни тартибга солишга қаратилган самарали ҳаракатларнинг нисбий давомийлигини таъминлайдиган мотивлар мажмуи.

Ўрта синфларда ижобий барқарор мотивациянинг намоён бўлишини белгилайдиган моҳият ва асосий омилларнинг таҳлили бизга қуйидагиларни тасдиқлашга имкон беради:

таълим мотивацияси ўзига хос туртки сифатида мураккаб тузилиш билан тавсифланади, унинг шаклларида бири ички ва ташқи мотивация тузилиши;

ижобий мотивациянинг барқарорлиги, интеллектуал ривожланиш даражаси ва таълим фаолиятининг табиати билан боғлиқлиги каби муҳим хусусиятлари;

Ижобий туртки мотивациясининг намоён бўлишига тўсқинлик қилувчи асосий омиллар қуйидагилардир: муваффақиятсизликка йўл қўймаслик, шахсий ташвиш, паст баҳо, ташқи атрибут;

шахснинг ўқув фаолиятининг асосий детерминантлари ютуқ мотивацияси ва шахснинг айрим хусусиятлари, биринчи навбатда, автономия;

ижобий барқарор мотивация бу фаолиятга хос бўлган бир қанча омиллар билан белгиланади. Биринчидан, у таълим тизимининг тузилиши ва таълим муассасасининг тури билан ўзаро боғлиқ, бу ҳолда таълим фаолияти амалга ошириладиган мактаб; иккинчидан, ўқув жараёнини ташкил этиш; учинчидан, ўқувчининг субъектив хусусиятлари (ёши, интеллектуал ривожланиши,

қобилиятлари, интилиш даражаси, ўзини ўзи қадрлаши, унинг бошқа ўқувчилар билан ўзаро таъсири ва бошқалар); тўртинчидан, ўқитувчининг мактаб ўқувчилари билан ўзаро таъсирининг субъектив хусусиятлари ва биринчи навбатда унинг ўқувчи билан бўлган муносабатлар тизими;

Ижобий барқарор мотивация, бошқа ҳар қандай турдаги каби, таълим фаолиятида йўналиш, барқарорлик ва намоён бўлиш динамикаси билан ажралиб туради.

Юқоридаги қоидаларни ҳисобга олиш мактабнинг педагогик жамоасига муҳим ва мураккаб вазифани - ўрта мактаб ўқувчиларининг ўқув жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантиришга имкон беради.

Мактабнинг ўқув жараёни ўқувчиларнинг гуруҳли шакллари ташкил этиш орқали ижобий мотивациянинг шаклланишига таъсир қилади, бу уларнинг шахсиятининг социализациясига ёрдам беради, бу оила ва уй хўжаликлари болаларига этарлича таъсир кўрсатмайди, уларни муваффақиятга эришиш учун мотивацияни шакллантиришга, шу жумладан таълим фаолиятига йўналтиради.

Бу факт мактаб ўқувчиларининг таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш моделини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этишни тақозо этади.

Мактабда ўқитиш жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантиришнинг ишлаб чиқилган модели қуйидаги принципларга асосланади: илмий ва тизимли, субъектив; онг, фаоллик ва мустақиллик; ривожланиш ва фаоллик, амалий йўналиш; коллективлик; акс эттириш.

Мактаб ўқув жараёнида ўқув фаолиятининг ижобий барқарор мотивациясини шакллантириш механизми асосий босқичлардан иборат: мақсадни белгилаш, таълим ҳаракатининг тузилишини аниқлаш, операцион-когнитив, ишнинг ташкилий шакллари асосли танлаш, фаоллик-оператив, акс эттириш, ўсмирлар фаолиятини баҳолаш.

Биз ўқувчиларнинг гуруҳ фаоллигини ўқувчилар фаолиятини педагогик қўллаб-қувватлаш ҳолатларининг йиғиндиси сифатида қарадик, бунда ўқувчиларнинг ўқишга ижобий барқарор мотивацияси шаклланибгина қолмай, балки у ўзини намоён қилади. Шахсий ютуқлар тўғрисида ўқув фаолияти учун ижобий туртки мотивациясининг шаклланиши белгиланади. Ўқув фаолияти учун ижобий барқарор мотивациянинг барча учта компоненти учун мактабларнинг экспериментал ва назорат гуруҳларида ўқувчиларнинг ўқув

фаолияти учун ижобий барқарор мотивациясининг намоён бўлишидаги фарқлар аниқланди;

Ўқувчиларни назорат ва экспериментал гуруҳлардаги тест натижаларини солиштирганда шуни таъкидлаш керакки, улар ўртасида ички мотивациянинг паст ва ўрта даражадаги намоён бўлишида сезиларли фарқлар мавжуд. Бошқарув гуруҳида ўқув жараёнида ўқувчиларга таклиф қилинадиган фаолият турлари учун одатда паст даражали ва камроқ ўртача даражали бўлади.

ХУЛОСА

Ўқув фаолияти учун ижобий барқарор мотивация бу фаолият учун бир қатор ўзига хос омиллар билан белгиланади: таълим тизимининг ўзи, бу ҳолда мактаб муассасаси; ўқув жараёнини ташкил этиш; ўқувчининг субъэктив хусусиятлари (ёши, интеллектуал ривожланиши, қобилияти, интилиш даражаси, ўзини ўзи қадрлаши, унинг бошқа ўқувчилар билан ўзаро таъсири ва бошқалар); ўқитувчининг мактаб ўқувчилари билан ўзаро таъсирининг субъэктив хусусиятлари.

Ижобий барқарор шахсий мотивацияни шакллантириш - ўқувчиларнинг ташқи мотивациясини ички ҳолатга ўтказишга ёрдам берадиган муайян шароитларда ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги фаол ўзаро муносабатларнинг мураккаб ва узоқ муддатли жараёни: ўқувчиларни ҳақиқий амалий машғулотларга жалб қилиш. гуруҳ фаолияти; дарсда ижобий ҳиссий тажрибалар учун қизиқишларнинг ривожланишига ҳисса қўшадиган фаол ўқитиш усулларида фойдаланиш; ўқувчиларнинг ўз устида ишлашга бўлган эҳтиёжининг ортиши.

Аниқланишича, мактабда ўқув жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш моделини амалга ошириш натижасида ўрта мактаб ўқувчиларида эҳтиёж туфайли таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивация: синфда интеллектуал ўзини ўзи англаш, гуруҳдаги ўқув фаолиятининг кўникма ва малакалари, қобилиятларни ўзини баҳолашга тайёрлиги, машғулотлардан қониқиш ва синфдаги муваффақият даражаси шаклланган.

REFERENCES

1. Анциферова, Л.И. Психология формирования и развития личности /. -М., 1981.

2. Газиев, Э.Г. Психологические основы развития самоуправления учебной деятельностью у школьников и студентов : автореферат дис. доктора психологических наук : 19.00.07 / НИИ общей и пед. психологии. - Москва, 1992. - 38 с.
3. Цукерман, Г. А. Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов: пособие для учителей / Г. А. Цукерман. М.: Интерпракс, 1994. -160с. — (Программа: обновление гуманитарного образования в России).
4. Бегматова Д.М. Оилада ёшларнинг касбий ижтимоийлашувини таъминлашнинг педагогик шарт-шароитлари 13.00.01. – педагогика назарияси. педагогик таълимотлар тарихи педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати Самарқанд – 2019.